દુશ્મનનાં માથાં હોયે તો

અંભોધિ કાળનો ગાજે, તરંગો તટ પછાડે;
જૂનાં જંજીરી વાગે, સામ્રાજ્યો ઉથલે, પડે.
સામ્રાજ્યો ગયાં, આવ્યાં; નામશેષ થયા ગિરિ;
અબૂઝ્યાં માનવી હૈયે દીવડી પ્રેમની રહી.

કાનનના સૌંદર્યની શોભા, શાશ્વત જેવું યૌવન;
હિંસાગ્નિમાં બળે વિશ્વ, કરે આત્મવિલોપન.
વિશ્વની સ્મશાની આંખમાં માંડે તેજનું સીંચણ,
દુશ્મનનાં માથાં હોયે તો જાણે કાંઈ જવાહર!

અંધારા યુગનાં ઊંડાણ, તેજ એ જગાડો રહ્યાં;
'ધરજોર ઢગો જેવા દુશ્મનો પ્રગટે કદા!
આતંકો, યુદ્ધ ને હિંસા, ઢળ્યાથી માનવો તણા,
ચુનકે શાંતિનું સ્વપ્ન, વિશ્વનું ટહુકો નવ.
બંધુત્વ, પ્રેમ ને સત્ય, શસ્ત્રો છે ભવિષ્ય વડાં;
હિંસાને ઢળાવો સત્ય, ભલે આખુતના ઘડા'

૨૪ નવેમ્બર ૧૯૭૧

~~પુનશિંકર ઈ.મ.~~

12 થી 16

ચંડીદાસ પદાવલિ:

[૧]

પ્રીતિ, પ્રીતિ, સહુ જન કહે,
પ્રીતિ સહજ કથા;
વૃક્ષફલ ન હોય પ્રીતિ,
એ મળે ન યથા તથા.

પ્રીતિ અંતરે, પ્રીતિ મંતરે,
રચી પ્રીતની માળ;
પ્રીતરતનને પામનારું જન,
સાચે સાચું બડભાગ!

પ્રીતના અક્ષર છે અવિનાશી,
પ્રસિદ્ધ ભુવને ત્રણ;
એમાં ન ચાલે કોઈનું કાંઈ,
કુલ ને જાતનું ચણ!

વેદવિધિથી ય પ્રીત અગોચર,
કોણ એ લિપિ વાંચે?
રસથી નાગર અંતર જેનું,
મરમ તેનો પામે!

પ્રીતના 'પી'ને જાણનારું તો,
અધર સુધારસ પીવે;
રસના સાગરે જાતને બોળી,
હોંશથી જાતને ખુવે!

પ્રીતનો પંથ છે દુર્ગમ ભારે,
કહે ચંડીદાસ એમ;
ભૂલવો જોશે જાત-જુદારો,
ને થાવું જોશે એક!

— પ્રેમશંકર હ. ભટ્ટ

હું શું માગું ?

પ્રેમશંકર હ. ભટ્ટ

હું અભિયાગત કણનો,
તું અણગણ મણ દે હસતો;
માગું બુંદ બે તરસ્યા કંઠે,
ને અનરાધાર વરસતો.
—હું શું માગું ?

પાનખરે વાડી વેડાતી,
તું વસંત-વૈભવ સીંચે;
ડગમગ થાતા પગ મારામાં,
વેગ વાયુનો હીંચે.
—હું શું માગું ?

અંધારે રડવડતો ભટકું,
કિરણ-કરોથી દ્વારે;
જનમ જનમના બધિર કાને,
ઝણકાવે ઝાલર શોરે
—હું શું માગું ?

હે, કરુણાળુ ! હવે તખત તજી,
ઝંઝા-ઘોડે માંડો;
વર્જરના સાંભેલે સ્વામી !
ખોટાં મોતી ખાંડો;
મારાં ખોટાં મોતી ખાંડો !
—હું શું માગું ?

★

[બુદ્ધિપ્રકાશ – માર્ચ ૧૯૭૪]

પતંગિયું / ઉશનસ્

એને ઘેર જઈને મેં બોલાવી
એ પાંચેક વર્ષની છોડીને, એનું નામ દઈને....
...ને એ તો લાજ સંકોચની મારી
પરી જ બની ગઈ લાલચોળ
ને નાની બચુકડી!
જરાક અજવાળું પડ્યું હતું ને એના વ્યક્તિત્વ પર–
તે ઓરડામાં આ ખૂણેથી પેલા ખૂણે
દોડાદોડ જ મચી ગઈ!
પાંખો ફૂટી હતી જાણે,
તે ઉડાઊડ જ–
ક્યાંક માઈ શકી નહીં સંતાઈ લપાઈ શકી નહીં;
કોઈ એક સ્થળે બેઠું ન બેઠું ને
પાછું ઊડ રે ઊડ,
પતંગિયું જ કો અજંપ
છેવટે બારણામાંથી બહાર ઊડી જાય
તેમ તે બીજા ઓરડામાં
ફૂલ જેવી તેની મા ખીલી હતી
તેના ખોળામાં
લપાઈ ગઈ. ▣

આવો! / ~~પ્રેમશંકર હ. ભટ્ટ~~

અમ રંક દુવારે આવો,
હરિ! હજુ યે કાં તલસાવો? —અમ રંક૦
આ આસન કમલાસન છે ના,
કીચડીથી ખરડાયું;
ચરણ તણી ચાંખડીઓ ધોવા,
નયનન – જલ છલકાવું! – અમ રંક૦
સૂર સાંવરા બંસી કેરા,
તમે હવે ના છેડો;
શંખ ફૂંકી ઝંઝાના, ગજવો,
ત્રિકાલનો તરભેટો!—અમ રંક૦
કારાગાર કઠે ના અમને,
લાગે બંધન, મુક્તિ;
ચક્રપાણિ! ભેદી ભોગળને,
આંખે આંજો જ્યોતિ!—અમ રંક૦
પ્રલયંકર! પાવલિયા પાડો,
ધૂણી છે અણ પેટી;
પે'રાવી પાવક – પીતાંબર,
લ્યો અમ અંગ લપેટી!—અમ રંક૦

▣

['બુદ્ધિપ્રકાશ' – માર્ચ ૧૯૭૪]

(૨૭) રદ્દ —

~~ચંડીદાસ પદાવલિ~~:

[૨]

બંધુ! તું છે મારો પ્રાણ!

દેહ, મન, સોંપ્યાં મેં તારે ચરણ,
સોંપ્યાં મેં કુલ, શીલ, જાતિ ને માન;
હે ઘનશ્યામ! વિશ્વાધિદેવ!
યોગીઓ ધરતા તારું ધ્યાન!

ગોપ-ગોવાલણ જે છે અતિહીન,
ન જાણે ભજન-પૂજન;
પ્રીતરસે તો ય ગયાં ગળી ને,
પામીઆં તારું શરણ!

તું જ મારો પતિ, તું જ મારી ગતિ;
મારે ન દુજું કોય;
લોક નગુણાં કહે કલંકી,
આનું કલંક હાર શું સ્હોય!

પાપી, અપાપીનો તું જ છે જ્ઞાતા,
જગને શાનું જ્ઞાન?
કહે ચંડીદાસ, ચરણ તારાં,
મારી પુણ્યાપુણ્યની ખાણ!

~~— પ્રેમશંકર ર૦ ભટ્ટ~~

રદ્દ

ચંડીદાસ પદાવલિ :

[3]

રસસાગરમાં ખીલતું કમલ,
પ્રીત છે એનું નામ;
પ્રેમપરિમલ પીવા ભમરા,
ગુંજતા ઠામો ઠામ!

ભમરા ભોગવે કમલમાધુરી,
પીબત, પીબત, મસ્ત!
રસિક માણતાં રસની આતુરી,
જાણે ન જશ અપજશ!

ધરમ-કરમ કરનારાં, કે
પોથાનાં પઢનાર;
પ્રીત-મરમને સમજ્યા વિના,
ગૂંથતાં ભ્રમણા-જાળ!

ચંડીદાસ કહે સાંભળ સુંદરી,
પ્રીતનો પરમ સાર;
પ્રીતથી ઘાયલ પળમાં દેવું,
પ્રાણ તણો ઉપહાર!

— પ્રેમશંકર હ. ભટ્ટ

ચંડીદાસ પદાવલિ :

[૪]

ચંદ સુધારસ શ્યામ શરીર પર,
હોંશે હોંશે ચોળે ;
કીકીઓ ખંજન-પંખી શી ચપળ,
અંજન શ્યામલ સોહે !

ભુજ સોહે કરિસૂંઢ શા સબળ,
ને ઓષ્ઠે બિંબફળ શાનું ;
કંઠ-શોભા તો શંખ શી કોમળ,
ઝીલે વાણી કોકિલ વેણુવાનું !

રતન જડેલી આરસ-શિલા
જેવી સોહે છાતી ;
પીતામ્બરધારી દેહની છબિ,
જાણે ક્યારીમાં વેલ સોહાતી !

ઉરુ યુગ્મ જાણે કદલી મૃદુલ,
દશાંગુલિ-નખ દર્પણ ;
ચંડીદાસ નિજ મુખ ઝાંખી એમાં,
યુગે યુગે થાય ધન્ય !

— પ્રેમશંકર હ૦ ભટ્ટ

૧૬

ચંડીદાસ પદાવલિ :

[૫]

રસિક, રસિક, સહુ કહાવે;
એમ કો રસિક થાય?
લાખ જનોમાં બડભાગી કો,
રસિક સાચું કહાય!

રસના અણુએ અણુને ચૂંટે,
સચરાચરમાં જેહ;
પૂર શો આતમ વહેતો ચાલે,
એનો જાણે ન માઝા નેહ!

ખરચતાં જે બમણું બાઢે,
એવું છે રસનું ધન;
મારીમાંથી માણેક મોહન,
પકવે જેનું મન!

રસની પ્યાસ છે એવી અબૂઝ કે,
પીવત, પીવત, બાઢે;
જેમ પીવો તેમ તૃષા વાધે,
કંઠ શોષાયે પ્યાસે!

કહે ચંડીદાસ સુણ રસાલી!
તું છે રસનો કૂપ;
રસિક જનને દૂર ધકેલ્યે,
બમણું બાઢશે દુઃખ,
તારું, બમણું બાઢશે દુઃખ!

—પ્રેમશંકર ૯૦ ૫૨

૧૮

ઘટમાં પેટાણો ▢ ~~પ્રેમશંકર ભટ્ટ~~

ઘટમાં પેટાણો કૂંળો, શીળો ઘીનો દીવો રામ!
અંધારાં ઉલેચાણાં, તેજથી લીંપાયાં ધામ!
—ઘટમાં પેટાણો૦

ગંગાજળ કેરી કાવડ, કાશીનાં તીરથેથી
ઘરની ગોળીમાં ઠલવાણી,
બુઝાવો પ્યાસ બેલી! ટોઈ, ટોઈ, તરસ્યા કંઠ;
અમરતની આજે છે ઉજાણી!
—ઘટમાં પેટાણો૦

આભ મઢ્યું છે નાથે હીરા ગૂંથીને,
ધરતીમાં રસકસ રેલે;
સમદર મૃદંગ માથે થાપ વગાડી ધીમે,
ખેલંદો ખેલ કેવા ખેલે?
—ઘટમાં પેટાણો૦

શાસનની તેગ તાતી, ઝૂકેલાં શિર માથે,
તોળાણી કૈંક, લાંબો કાળ;
ભાંગીને તેગ, ઘડતાં હળ, ત્રાકો પાવડા,
નિરભે થૈ લોક કેરા હાથ!
—ઘટમાં પેટાણો૦

પીઓ રે પિયાલા પ્રેમી! પરભુના પ્રેમના,
આંખ્યુમાં અમીરસ હેરે;
હૈયાનો હીરો તારો, ઘણ ઘાને ઝીલતાં,
ફૂટે ના ફટકિયાંની પેરે!
—ઘટમાં પોટાણો૦

['ગુર્જર ભારતી' – દીપાવલી અંક
ઓક્ટો.નવે. – ૧૯૭૨]

રામનિવાસ

અલબેલી આ મુંબઈ નગરી,*
જ્યાં માયા, મોહની આંધી જબરી;
એમાં સતજુગનું નજરાણું,
હોયે તેવું જરા પુરાણું;
રસ્તા કાંઠે ઘર ~~[illegible]~~ ચરનારું,
નામપાટિયું લટકે છાનું!
'રામનિવાસ' શબ્દો હું વાંચી,
ઘર મારું ન ઉં પિછાણી.
મારાં એ દિન લાગ્યે જ કેવાં,
રામ તણું ઘર મારે રે'વા!

'રામનિવાસ' સુણી શબ્દો હું,
નગર અયોધ્યામાં ભમતો હું;
સીતા, લક્ષ્મણ, ને રઘુરાયા,
જયજયકાર જહીં પરખાયા;
લંકાનો ગઢ પળમાં લીધો,
રાવણનો વધ કુદ્ધે કીધો.
મારાં એ દિન લાગ્યે જ કેવાં
રામ તણું ઘ[illegible] રે'વા!

~~* પાલાનગર આ સોહે નગરી~~

ઉં

ફૂટનોટ

* આ સોહે નગરી

(૧૯) ૨૧૦

રે, રે, એ તો છલના ભોરી,
માયા, મૃગજળ, મનની મોરી!
ક્યાં સતજુગ? ને ક્યાં રઘુરાયા?
ક્યાં ડૂબ્યા દિન આજ અમારાં?
— મારાં તે ~~ધન~~ ભાગ્ય જ ક્યાં,
રામ તણું ઘર મારે રેવા!

આજ ~~[illegible]~~ મારે ઘર આવે મારાં,
ઉકરડે દેખું ભમનારાં!
આંખોમાં આંસુને ખાળી,
રગર રગર બાળક જગવાળી,
હું પેખું તારી વસ્તર માટે,
ઘર ઘર ભમતી અંગ ઉઘાડે!
રામતણાં ઘરમાં રેનારો,
ન્યાળું ~~દેખું~~ ભય સોગની ગાંગો;
— મારાં તે ધન ભાગ્ય જ ક્યાં,
રામ તણું ઘર મારે રેવા!

સાગર પાજ પ્રભુજી બાંધી,
તોયે ઘણું વિશાળ સાંધી;
મહાબળિયો રાવણ જીતાયો,
લંકાનો ગઢ ભોંય રોળાયો;
અને છતાં કાં રાવણ ક્યાં છે
તાંડવ [illegible] ~~[illegible]~~ દે છે?

~~૩~~ (૧૯)

ધોળ ભણી ધરતી પોકારે,
પ્રભુ પધારો ઉદ્ધરવા આરે!
— મારાં બે દિનમાત્ર જ ત્યાં
~~મા~~ માનવાનું ઘર મારે રહ્યાં!

કુરુગ ~~ભણી~~ ઉરે ભણી ગૌરવવંત ગયો,
~~રાજ સિંહાસન~~ રાજ સિંહાસન ધરી ~~ને~~ આવ્યો;
વેરઝેર ને હિંસા કેરી,
હોળીમાં ગંગા ને રેતી;
પરદેશી શાસનની જડી,
ભણી ગાંધી ને હાથ કેડી!
— મારાં બે દિન માત્ર જ ત્યાં
રામનાનું ઘર મારે રહ્યાં —
આવે જાણી

જગાયન મધ્યે
દલની ગાદી ફેન: પેરાણી;
ભણ આતુરી જોર કરે છે,
ઉદ્ધરવા ~~કોરા~~ લાચકાંપિનર પધારે છે;
ધરતી ધોળ ભણી પોકારે,
પ્રભુ! પધારો ઉદ્ધરવા આરે!

૨૮

રામ વિચારે રામ પધાર્યે ~~ર~~,
~~જગ આખાનું ગૌરવ જ~~
જગ આખું ત્યું ઉદ્ધરવા રે?
મારાં બે દિનમાત્ર જ ત્યાં?
રામનાનું ઘર મારે રહ્યાં!

૮૬/૫૦